

INTERNET A HISTORICKÉ VĚDĚNÍ

Dějepisectví se nachází ve zvláštní rozpolcené situaci. Na jedné straně iggersovská postmoderní výzva zpochybnila či zproblematizovala některé oborové jistoty, jako například přímočarý vztah mezi sociální realitou a její textovou reprezentací či vědeckou autoritu jako takovou, na straně druhé širší veřejnost historiografi stále považuje za sociální vědu s pravdivostním nárokem a od jejich představitelů chce stále slyšet, „jak to vlastně bylo“.¹ Zároveň však v posledních letech došlo k určité demokratizaci „dělání historie“ v podobě nejrůznějších lokálních, školních či komunitních historických projektů, sběru vzpomínek či obecně studia paměti. Paměťová studia bývají svou pluralitou někdy dokonce stavěna do protikladu k autoritativní akademické historii (a zapomíná se přitom na snahy či strategie o dominování paměti nebo manipulaci s ní). Do vytváření a sdílení historie se v každém případě zapojuje stále větší počet osob mimo okruh těch, které prošly školením v této činnosti.

Schopnost „produkovat dějiny“ (a nikoli jen rodinné vzpomínky) byla dříve do značné míry vázána na tištěná média a přístup k nim zase na určitá kvalitativní či kvalifikační kritéria (například vzdělání nebo odborné posouzení textu). Nástup internetu znamenal v tomto ohledu výrazný předěl. Nejde přitom pouze o otevření publikačních možností většímu počtu osob. Podobně jako tomu bylo u knihtisku,² mění funkce internetu, zejména hypertextualita a strojová kontextualizace, ale i nové médium samo o sobě povahu samotného textu, jeho recepce a v konečném důsledku i povahu poznávání. Společenské, politické, resp. obecně mocenské zájmy se v digitálním světě neprosazují méně, nýbrž jinak, vliv na

1 O autoritativním postavení historiků a historiček ve veřejném prostoru psali na stránkách tohoto časopisu PAVEL BALOUN, JAN GRUBER, JAN MAREŠ, VÍT STROBACH, *O výuce historie za kapitalismu a o mluvících hlavách*, Dějiny – Teorie – Kritika 9/2012, s. 121–144, zde s. 131–133.

2 Jedna ze základních charakteristik tištěného (knižního) textu, totiž jeho fixnost/stabilita, která určovala řád recepce informací, je přitom v poslední době zpochybňována odkazy na tzv. extenzivní, tedy nesouvislou a punktuální četbu – srov. Peter BURKE, *Společnost a vědění. Od Gutenbegrů k Diderotovi*, Praha 2007, s. 201–207. K tomu, že informační neměnnost nemusela být pro uživatele knihtisku v jeho počátcích hlavní výhodou, srov. Adrian JONES, *The Nature of the Book. Print and Knowledge in the Making*, Chicago-London 2000, s. 1–57.

interpretaci informací mají ale přímo i techniky jejich zpracování a zpřístupňování. Proto jsme se vztahu internetu a dějepiscetví rozhodli věnovat v našem časopisu tento diskusní blok.

Príspevky Václava Smyčky, Maren Lorenzové a Tomáše Dvořáka spojuje v obecné rovině právě otázka po tom, jak internetové prostředí proměňuje historické poznání. Autorka a autoři vycházejí z rozvoje digitální komunikace jako z faktu. Byť s ním dějepiscetví, jak píše Tomáš Dvořák, zpočátku příliš nedrželo krok, shodují se všichni v tom, že na akademické půdě ani ve veřejnosti nelze způsoby vyhledávání informací v podobě „googlování“ nebo používání Wikipedie ignorovat. Poněkud odlišné jsou jejich názory na to, jak k těmto zdrojům přistupovat – zatímco Tomáš Dvořák navrhuje zapojit wikipedickou tvorbu historického faktu do výuky, Maren Lorenzová od užívání této online encyklopedie (zejména studenty bez pedagogického vedení) spíše odrazuje s poukazem na pouze zdánlivou informační stabilitu a problematickou kvalitu Wikipedie. Václav Smyčka oproti tomu možná poněkud překvapivě píše o jisté interpretační konzervativnosti Wikipedie, dané péčí jádra uživatelů o nekontroverznost textů. Otázkou samozřejmě zůstává, jak se onen neproblematický střed Wikipedie ustavuje a v jakém je vztahu s interpretačním mainstreamem toho kterého (národního) dějepiscetví. Rozdílné jsou i kontexty, do kterých jednotlivé jazykové verze Wikipedie „strojově“ zasazují určité téma – zatímco v české verzi se německé obyvatelstvo českých zemí výrazněji objevuje až v souvislosti s událostmi 20. století, v německé verzi odkazuje text o sudetských Němcích na článek o podstatně delších dějinách německé populace. Podle Smyčky se „teprve podřízením se určité ekonomii, pravidlům, konvencím a žánrům média (...) zakládá možnost být reprezentován“.

Vedle informační nestálosti, resp. nejasného autorství a autorské odpovědnosti (a z nich vyplývající možnosti manipulace) poukazuje zejména Tomáš Dvořák na chybějící či zcela odlišnou materialitu internetových zdrojů. Nejde přitom po našem soudu ani tak o smyslové prožitky, které má badatel či badatelka při kontaktu s autentickým pramenem; o ně bychom byli ostatně připraveni i v případě edic. „Archivní kontext“ však může u písemností odrážet nejen pozdější zacházení s nimi coby s historickým pramenem (pořádání, konzervace), ale může souviset i s jejich funkcí a užitím jakožto „živého textu“ v rámci dobové instituce nebo pro osobní potřebu a jako takový je důležitý pro jejich interpretaci. Zjednodušeně řečeno uspořádání písemností a jejich vzájemné sousedství v archivních kartonech má pro historiky svou vypovídací hodnotu, byť ta může být založena na logice odcizené původnímu účelu pramene, podobně jako u strojové kontextualizace či při nedůsledném či mezerovitém online zpřístupnění. Jakákoli výběrová digitalizace, nerespektující strukturu stávajících fondů

a sbírek, je de facto novým pořádním a i zde je na místě požadavek jejího odborného provádění.³

Právě učiněná poznámka s citací webu (a již vžitě uvedeným datem posledního nahlédnutí) ilustruje další, zdaleka ne poslední změnu, kterou internet přináší do historické práce. Na rozdíl od webů tradičních informačních institucí, jako jsou knihovny, archivy, média, ale také již zavedených portálů, nevykazují odkazy na webové stránky některých jiných, pouze virtuálních zdrojů srovnatelnou stabilitu. (Na nefunkční odkazy jsme ostatně narazili i při redigování tohoto bloku.) Pomineme-li okolnost, že komplikované a do značné míry kryptické kombinace neobvyklých znaků, určené ke kliknutí a nikoli k přepisu, ztrácejí u výhradně papírových publikací praktickou použitelnost, mění efemérnost a neověřitelnost dalších webových zdrojů zažité nároky, které klademe na historické texty. Není to však „problém“ badatelů a badatelek, kteří by si usnadňovali práci a čerpali z webových zdrojů, jako spíše obecná tendence, resp. tlak publikovat více nebo výhradně na internetu. Mění se tedy povaha společenské (informační) materie a historikové a historičky se vyrovnání s těmito novými archivy (včetně sociálních sítí) nemohou dost dobře vyhnout. Podnětem k promýšlení jejich role v internetovém světě má být i následující blok.

3 Problémy s neúplnou digitalizací se v poslední době dotkly i Ústavu pro studium totalitních režimů, resp. Archivu bezpečnostních složek; srov. <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/279161-digitalizovane-archivy-bezpecnostnich-slozek-jsou-plne-chyb/> [22. 7. 2014].

THE INTERNET AND HISTORICAL KNOWLEDGE

History Caught in the Net.

Expulsion/displacement in Wikipedia Hypertext

Václav Smyčka

The Presentation of History in Wikipedia:

Desiring Immutability in the Midst of Endless Change

Maren Lorenz

World Wide Web and Historiography.

Risks, Challenges, and Opportunities

Tomáš Dvořák

Historiography finds itself in a strangely ambivalent situation. On the one hand, the Iggersian postmodernist challenge cast a degree of doubt on some 'certainties' of the field such as a clear-cut relation between social reality and its textual presentation, or scientific authority as such. On the other hand, the public in general still tends to see historiography as a social science aspiring to a presentation of truths and historians are still expected to explain 'how it really was'. At the same time, however, recent years have witnessed a degree of democratisation in the 'making of history' which takes the form of various local, community, or school history projects, collection of testimonies, and the study of memory in general. Due to their plurality, personal testimonies are sometimes even contrasted with the 'authoritarian' academic history – while conveniently ignoring various possibilities of transformation or even manipulation of memory. But be it as it may, the number of people who create and share history without a formal training in this area is on the rise.

Previously, the ability to 'produce history' (and not only family memories) was largely dependent on printed media and access to these was filtered through certain qualitative criteria or qualifications (such as education or expert review of a text). The arrival of the internet changed the situation dramatically. It is not only about a larger number of people being able to publish. Just like once was the case with book print, the functions available in internet – mainly hypertextuality and automatic contextualisation but even the new medium itself – change the nature of the text itself, the way it is received, and even the nature of knowledge. Social and political goals, i.e., the interests of power, are no less present in the

digital world but they are implemented in different ways and interpretation of information is influenced by technologies used in their processing and popularisation. That is why in the printed issue 1/2014 we dedicate a discussion section to the relation between internet and historiography.

In general, all of the contributions to the discussion deal with how the internet environment changes historical knowledge. The authors take the spread of digital communication as a fact and though historiography at first tended to lag behind, they all agree that neither on academic ground nor in general public life, can one ignore the fact that people find information by internet searches and the use of sources such as Wikipedia.

The contributors vary in their view of how one should approach these sources. Their suggestions range from a proposal of employing wikipedic creation of a historical fact in teaching all the way to strong criticism of use of this online encyclopaedia (especially by unsupervised students) due to its only apparent information stability and problematic quality. An analysis of editing of a particular wiki entry, on the other hand, demonstrates – perhaps somewhat surprisingly – a somewhat conservative attitude in wiki interpretation due to core users' care in preserving an uncontroversial character of the entries. It remains to be seen, of course, how this unproblematic core of Wikipedia is established and how it relates to the interpretation mainstream of various national historiographies. One can also detect a difference in contexts where the various linguistic versions of Wikipedia 'automatically' locate a particular subject. For example, while in the Czech version of an entry, the German population appears in the Czech Lands more importantly only in the context of events of the twentieth century, in the German version of the entry, text about Sudeten Germans refers to a much longer history of German population of the Czech Lands.

In addition to information instability, unclear authorship, lack of writers' responsibility (and consequent possibilities of manipulation), one could also point to the missing or completely different material character of internet sources. In written documents, 'archive context' reflects not only their later use as historical sources (filing, cataloguing, preservation) but also their use and function as a 'living text' within an institution or for personal use and this plays an important role in their interpretation. To historians, even the way documents are filed and what is located in neighbouring boxes can have an information value, even if perhaps one based on a logic quite distinct from the original purpose of the source. This is somewhat akin to automated contextualisation, unsystematic or gap-filled online accessibility. All selective digitalisation disrespecting the structure of collections is in fact a new organisation of the documents and a requirement of its professional implementation is in place.

Unlike the web sites of traditional institutions whose goal it is to provide information – such as libraries, archives, media but also established internet sources – the links to web sites of some other, merely virtual sources, do not have a comparable stability. Even leaving aside the fact that the complicated and largely cryptic combinations of unusual signs used for creating links intended for clicking and not transcription are of very little practical use in publications which exist only in print, the fleeting nature and lack of verifiability of other web sources changes the hitherto generally accepted standards which used to apply to sound historiography. Moreover, this is not just a ‘fault’ of researches who may be accused of taking a shortcut by relying on internet sources. It is a general tendency and manifestation of a pressure to publish more or exclusively on internet. This changes the very nature of social (information) materials and historians cannot well avoid working with these new archives, including social networks.

Keywords: internet, Wikipedia, historiography

Václav Smyčka (*1988) Ph.D. student of History and German Studies at the Charles University in Prague, vsmycka@volny.cz

Maren Lorenz (*1965), Adjunct Professor at the University of Hamburg, visiting professor in Toronto, Basel, and Vienna, maren.lorenz@uni-hamburg.de

Tomáš Dvořák (*1973), Assistant Professor at the Department of History of the Masaryk University in Brno, tdvorax@gmail.com